

İbnü'n-Neccâr el-Fütûhî'nin (ö. 972/1564) *Risâle fi hel yecûzu vaslû'l-isti'âze bi'l-besmele em lâ* Adlı Eseri: Tahkîk ve Değerlendirme

Harun Abacı
Hatice Taşlıcalı

Öz

Konu ve Amaç: İbnü'n-Neccâr el-Fütûhî hakkında kaynaklarda çok az bilgi yer almaktadır. Ayrıca onun birçok eseri henüz yazma halindedir. Onun unutulmaya yüz tutmuş ve tek bir nüshası tespit edilen eserlerinden biri de *Risâle fi hel yecûzu vaslû'l-isti'âze bi'l-besmele em lâ* adlı çalışmasıdır. Bu çalışma, sadece iki varaktan meydana gelmektedir. Ancak bu iki varak, meseleyi en özlü ve anlaşılır bir şekilde ortaya koymaktadır. Risâlenin konusu, kıraat kaynaklarında *vakf* ve *ibtidâ* başlığı altında ele alınmaktadır. Çalışmanın amacı, İbnü'n-Neccâr'ın bu özgün risâlesini akademik bir tahkik sürecinden geçirerek bilim dünyasına kazandırmak, bu eserin kıraat ilmi içerisindeki yerini değerlendirmek ve müellifin bu alandaki katkılarını ortaya koymaktır. Ayrıca, eserin unutulmaya yüz tutmuş kıraat literatürüne dair günümüz araştırmalarına ışık tutacak bir kaynak olma potansiyelini vurgulamaktır.

Yöntem: Bu çalışma, literatür taraması ve kaynak tahliline dayanmaktadır. Bu çalışmada, İbnü'n-Neccâr el-Fütûhî'nin *Risâle fi hel yecûzu vaslû'l-isti'âze bi'l-besmele em lâ* adlı eserinin tahkiki ve değerlendirilmesi için klasik metin tahkiki yöntemleri kullanılmıştır. İlk olarak, risâlenin mevcut yazma nüshası incelenmiş, metnin transkripsiyonu yapılmış ve doğru okunmasını sağlamak için metin tenkidi uygulanmıştır. Eserde geçen kavramlar ve konular, kıraat literatüründe "vakf ve ibtidâ" bağlamında ele alınmış ve diğer klasik kaynaklarla karşılaştırılarak metin içerisindeki görüşlerin bağlamı tespit edilmiştir. Müellifin hayatı, ilmi birikimi ve kıraat literatüründeki yeri hakkında bilgi sağlamak amacıyla biyografik kaynaklar ve ilgili literatür taranmıştır. Ayrıca, risâlenin içerik analizi yapılmış, ele alınan konunun kıraat ilmi açısından önemi ortaya konulmuş ve eser günümüz okuyucusu için anlaşılır hale getirilmiştir. Son olarak, elde edilen bulgular değerlendirilmiş ve eserin kıraat ilmine olan katkıları tartışılmıştır.

Bulgular: *Vakf* ve *ibtidâ* konusu, genel kıraat kaynaklarında ele alındığı gibi, bu alanda yazılmış müstakil çalışmalara da konu olmuştur. Bu mesele, yalnızca isti'âze ile besmele arasındaki ilişkiyi değil, tüm âyetler arasındaki *vakf* ve *ibtidâ* vecihlerini rivayetlere dayalı olarak kapsamaktadır. Ancak, İbnü'n-Neccâr el-Fütûhî'nin *Risâle fi hel yecûzu vaslû'l-*

Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir, Pamukkale/Denizli, harunabaci@pau.edu.tr

Yüksek Lisans Öğrencisi, Pamukkale Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Kur'an-ı Kerim

Okuma ve Kıraat İlmi, Pamukkale/Denizli, htctaslicali@gmail.com

Assoc. Prof. Dr., Pamukkale University, Department of Basic Islamic Sciences, Tafsir, Pamukkale/Denizli, harunabaci@pau.edu.tr

Graduate Student, Pamukkale University, Department of Basic Islamic Sciences, Theology of Qur'anic Reading and Qiraat, Pamukkale/Denizli, htctaslicali@gmail.com

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal yazılımı ile taranmıştır.

Abacı, Harun-Taşlıcalı, Hatice. "İbnü'n-Neccâr el-Fütûhî'nin (ö. 972/1564) *Risâle fi hel yecûzu vaslû'l-isti'âze bi'l-besmele em lâ* Adlı Eseri: Tahkîk ve Değerlendirme". *Mutalaa* 4/1 (Aralık 2024), 14-28.

ORC ID: orcid.org/0000-0003-2259-5722

ROR ID: ror.org/01etz1309

ORC ID: orcid.org/0009-0009-4592-0066

ROR ID: ror.org/01etz1309

DOI: ... doi.org/10.5281/zenodo.14582536

Geliş tarihi: 14.10.2024

Kabul tarihi: 22.12.2024

isti'âze bi'l-besmele em lâ adlı eseri, tüm âyetler arasındaki *vakf* ve *ibtidâ* konusunu ele almamış; konuyu yalnızca *isti'âze* ile *besmele* arasındaki ilişki ve *besmeleden* âyete geçişle sınırlı tutmuştur. *Risâle*, bu dar kapsamına rağmen, ele aldığı meseleyi özlü ve anlaşılır bir şekilde açıklamasıyla dikkat çekmektedir. Ayrıca, bu *risâle*, İbnü'n-Neccâr el-Fütûhî'ye ait tek nüshası bilinen bir eser olması nedeniyle özel bir öneme sahiptir.

Sonuç: Kıraat âlimlerin tümü, bu üçü arasında *vakf* ve *ibtidâyı* câiz görürken *vasl* konusunda ihtilaf etmiştir. Çünkü *isti'âze* ve *besmele* hem konu hem de amacı itibariye kendisine başlanılan âyette farklı olduğu için aslolan *vakf* ve *ibtidâ* yapılmasıdır. Ancak okuyuşun daha akıcı olmasını sağlamak amacıyla bunlar arasında *vasl*ın mümkün olduğu kıraat âlimlerinin çoğunluğu tarafından kabul gören bir husustur. Bununla birlikte bazı kıraat âlimleri, *isti'âze* ve *besmelede* *vasl* câiz görmemişlerdir. İşte söz konusu *risâle*, câiz görmeyenlere bir reddiye sadedince kaleme alınmış ve konuya açıklık getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Tefsir, Kıraat, Tecvid, İbnü'n-Neccâr, İsti'âze, Besmele, Vasl.*

Ibn al-Najjar al-Futuhî's (d. 972/1564) work titled *Risâla fi hal yajûzu vasl al-isti'âdhah bi al-basmala am lâ*: Editing and Criticism

Abstract

Subject and Purpose: Ibn al-Najjar al-Futuhî is a scholar about whom historical sources provide limited information. Many of his works remain in manuscript form, and one such work, *Risâlah fi hal yajûzu vasl al-isti'âdhah bi-al-basmala am lâ*, has a unique status due to its singular manuscript copy. Although it consists of only two folios, the work comprehensively addresses its subject in a concise and clear manner. The treatise explores whether it is permissible to connect *isti'âdhah* with *basmala* in Qur'anic recitation, a topic discussed under the rubric of *waqf wa ibtidâ'* (pausing and resuming) in Qur'anic sciences. The study aims to subject this treatise to rigorous academic editing, evaluate its place in Qur'anic recitation studies, and highlight the author's contributions to the field. Additionally, it emphasizes the potential of this work as a resource for contemporary research in the largely forgotten Qur'anic literature.

Method: This study employs a combination of literature review and textual analysis. Classical methods of textual editing are applied to evaluate Ibn al-Najjar's treatise. The extant manuscript copy is scrutinized, transcribed, and subjected to critical editing to ensure accurate reading. Key concepts and themes are analyzed in the context of *waqf wa ibtidâ'* in Qur'anic sciences, with references to other classical sources to elucidate the treatise's context and arguments. The study also incorporates biographical research to provide insights into the author's scholarly legacy and his contributions to Qur'anic sciences. The content of the treatise is analyzed to assess its significance within the discipline of Qur'anic recitation, making it accessible and understandable to modern readers. Finally, the findings are evaluated to discuss the work's impact on the study of Qur'anic recitation.

Results: The topic of *waqf wa ibtidâ'* has been widely covered in general Qur'anic sources and in independent studies. While it encompasses the rules governing pauses and resumptions in all verses, Ibn al-Najjar's treatise focuses narrowly on the relationship between *isti'âdhah* and *basmala* and the transition from *basmala* to a verse. Despite its limited scope, the treatise stands out for its concise and precise explanation of the issue. Furthermore, this treatise is significant as the sole known work of Ibn al-Najjar on this subject, marking its unique contribution to the field. The majority of Qur'anic scholars affirm that pausing and resuming between *isti'âdhah*, *basmala*, and the subsequent verse is permissible, with differing opinions on the permissibility of connecting these elements. Some scholars oppose the connection, arguing that *isti'âdhah* and *basmala* differ in purpose and context, thus warranting separation. However, the connection is generally accepted for smoother recitation. Ibn al-Najjar's treatise counters those who disallow the connection, clarifying the permissibility and rationality of this practice.

Conclusions: The treatise contributes significantly to the study of Qur'anic recitation by providing a focused discourse on a debated aspect of *waqf wa ibtidâ'*. Its concise nature and clear articulation enhance its value as a reference for scholars and students of Qur'anic sciences. Furthermore, by addressing the permissibility of connecting *isti'âdhah* with *basmala*, the work enriches the understanding of recitational practices and

highlights the diversity of scholarly opinions in the field. This study underscores the treatise's importance as a neglected yet valuable piece of Qur'anic literature.

Keywords: *Tafsir, Qiraat, Tajwid, Ibn al-Najjâr, Istiâdhah, Basmala, Wasl.*

Giriş

Bu çalışmada, kıraat ilminin temel konularından biri olan *vakf* (durak), *ibtidâ* (başlama) ve *vasl* (birleştirme) meselelerini ele alan *Risâle fi hel yecûzu vaslû'l-isti'âze bi'l-besmele em lâ* adlı eser tahkik edilerek değerlendirilmiştir. Söz konusu risâlede, istiâze, besmele ve ardından gelen âyet arasındaki *vakf*, *ibtidâ* ve *vasl* vecihleri ihtisar edilmiş bir şekilde ele alınmıştır. Klasik kıraat kaynaklarında ve özellikle *vakfile ibtidâ* konusuna dair kaleme alınmış müstakil eserlerde bu mesele geniş ve detaylı bir biçimde incelenmiştir. Ancak müellif, kendisine yöneltilen spesifik bir soruya, bu klasik kaynaklardan özetleme yaparak kısa ve öz bir yanıt niteliğinde bu risâleyi kaleme almıştır.

Bu çalışmanın temel amacı, hakkında oldukça sınırlı bilgi bulunan ve eserleri büyük oranda unutulmuş olan İbnü'n-Neccâr el-Fütûhî'nin bu kıymetli risâlesini gün yüzüne çıkarmaktır. Bunun yanı sıra, önceki kıraat literatüründe dağınık ve karmaşık bir şekilde ele alınmış olan istiâze-besmele-âyet üçlemesi arasındaki *vakf*, *ibtidâ* ve *vasl* vecihlerini en özlü ve anlaşılır bir şekilde ortaya koyan bu risâlenin neşri ile, meselenin daha geniş bir okuyucu kitlesi tarafından kavranması hedeflenmiştir. Müellif, bu risâleyi, istiâze ile besmele ve besmele ile âyet arasında *vasl* yapılmasını câiz görmeyen görüşlere bir reddiye olarak kaleme almıştır. Bu nedenle risâle, *vasl* vecihlerine dair görüşleri ön plana çıkarırken, *vakf* ve *ibtidâ* vecihlerini de tamamen ihmal etmemiştir.

Risâlenin bilinen tek nüshası, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu'nda, 3639 numaralı mecmuanın 15a-16a varakları arasında yer alan iki varaklık bir yazmadır.

Bu çalışma çerçevesinde, müellifin hayatı, ilmî birikimi ve kıraat literatüründeki yeri hakkında bilgi verilmiş; yazmanın teknik özellikleri ayrıntılı bir şekilde tanıtılmıştır. Ayrıca risâlenin içeriği incelenmiş, tahkik edilmiş metin, kıraat ilmi açısından taşıdığı önemle birlikte bilim dünyasına kazandırılmıştır. Çalışma, hem risâlenin hem de müellifin kıraat literatürüne olan katkılarının ortaya konulmasını hedeflemektedir.

1. Araştırma ve Değerlendirme

1.1. Müellifin Hayatı

Tam adı, Ebû Bekr (Ebü'l-Bekâ) Takıyyüddîn Muhammed b. Ahmed b. Abdilazîz el-Fütûhî olan İbnü'n-Neccâr el-Fütûhî, 898/1492 yılında Kahire'de doğmuştur. İlk eğitimini, Hanbelî mezhebine mensup olan ve Kahire'de kâdıkkudâtlık görevini üstlenen babası ile şehrin diğer seçkin âlimlerinden almıştır. Eğitim hayatının ilerleyen dönemlerinde ilim tahsili için Şam'a gitmiş ve burada bir süre kalarak çeşitli ilimlerde kendini geliştirmiştir.

İbnü'n-Neccâr el-Fütûhî, özellikle fıkıh, usûl ve Arap dili grameri gibi İslâmî ilimlerde yaşadığı dönemin Hanbelî mezhebine mensup en önde gelen âlimlerinden biri olarak tanınmıştır. Ayrıca babasının ardından Hanbelî kâdıkkudâtı olarak atanmış ve bu vesileyle yargı, ilim ve fetva işlerinde önemli bir rol üstlenmiştir.

18 Safer 972 (25 Eylül 1564) tarihinde vefat eden İbnü'n-Neccâr el-Fütûhî'nin cenaze namazı Ezher Camii'nde kılınmış ve vasiyeti üzerine Kahire'deki Türbetü'l-Mücâvirîn'de, Şemseddin el-Alkamî'nin kabri civarına, Zeynüddin el-İrâkî'nin mezarına yakın bir yere

defnedilmiştir. İbnü'n-Neccâr, ilmî birikimi ve mezhebi alandaki katkılarıyla İslâm dünyasında derin izler bırakmış bir âlimdir.¹

1.2. Müellifin Eserleri

1- *Muntehe'l-irâdât fi cem'i'l-Mukni' ma'a't-Tenkih ve ziyâdât:*

Hanbelî fikhına dair Muvaffakuddin İbn Kudâme'nin (ö. 620/1223) *el-Mukni'* ile Ali b. Süleyman el-Merdâvî'nin (ö. 885/1480) *et-Tenkîhu'l-müşbi' fi tahrîri ahkâmî'l-Mukni'* adlı eserlerini bir araya getirip şerh etmiştir. Eser, Hanbelî fakihî Buhûtî'nin (ö. 1051/1641) şerhiyle birlikte Beyrut'ta basılmıştır.

2- *Me'ûnetü üli'n-Nühâ ale'l-Muntehâ:*

Hanbelî fikhına dair kaleme aldığı *Muntehe'l-irâdât fi cem'i'l-Mukni' ma'a't-Tenkih ve ziyâdât* adlı eseri üzerine yazdığı bir şerhtir. Bu eser, Abdülmelik b. Abdullah b. Dehîş, tarafından tahkik edilerek 1995 yılında Beyrut'ta basılmıştır.

3- *Muhtasaru't-Tahrîr fi Usûli'l-Fikh (el-Kevkebü'l-Münîr):*

Merdâvî'nin Hanbelî mezhebinin fikh usûlü kaynaklarından biri olan *Tahrîrü'l-menkûl fi tehzi'bi ilmi'l-usûl* adlı eserini ihtisar ettiği bir eserdir. Onun bu eseri Muhammed Mustafa Ramazan tarafından tahkik edilerek 2000 yılında Riyad'da basılmıştır.

4- *el-Muhteberü'l-mübteker şerhu'l-Muhtasar (Şerhu'l-Kevkebi'l-münîr):*

Kendi eseri olan *el-Kevkebü'l-münîr* adlı eseri üzerine yazdığı bir şerhtir. Bu eser, Muhammed ez-Zühaylî ve Nezîh Hammâd tarafından tahkik edilerek 1400/1980 yılında dört cilt halinde Dimaşk'ta basılmıştır.

5- *el-Kavâ'idü'l-Hisân fi İ'râbi Ümmi'l-Kur'ân:*

Fâtiha sûresinin i'râbını ele aldığı bir eserdir. Bu eserin herhangi bir neşri tespit edilememiştir. 26 varaklık bir yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi bölümünde 3825 nolu müstakil bir mecmua halinde mevcuttur.

6- *el-İfhâm fi Şerhi Bâbi Vakfi Hamza ve Hişâm:*

Şâtıbî'nin (ö. 590/1194) Ebû Amr ed-Dânî'nin *et-Teyisîr fi'l-kurâ'âtî's-sebinin* manzum hâle dönüştürdüğü *Hırzû'l-emânî* eserinin "Bâbu vakfi Hamza ve Hişâm" bölümünü şerh ettiği bir eserdir. Bu eserin herhangi bir neşri tespit edilememiştir. 27 varaklık bir yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Yahya Tevfik bölümünde 6 nolu mecmuanın 12b-39b varakları arasında mevcuttur.

7- *Gâyetü'l-murâd fi ma'rifeti ihrâci'd-dâd:*

Arapçada telaffuzu en zor harflerden dâd'ın mahreci üzerine kaleme alınmış bir risâledir. Bu eserin herhangi bir neşri tespit edilememiştir. 4 varaklık bir yazma nüshası

¹ Muhammed b. Abdullah İbn Humeyd, *es-Sühûbü'l-vâbile* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1996), 2/854-858; Muhammed Kemaleddin b. Muhammed el-Âmirî Kemâleddin el-Gazzî, *en-Na'tü'l-ekmel* (Dimaşk: Dârü'l-Fikr, 1982), 141-142; Mustafa b. Abdullah Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-funûn* (Bağdat: Mektebetü'l-Müsennâ, 1941), 2/1853; Ferhat Koca, "İbnü'n-Neccâr el-Fütûhî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 10 Kasım 2024).

Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi bölümünde 3639 nolu mecmuanın 23a-26a varakları arasında mevcuttur.

8- *Risâle fî kırâ'eti kavlihî Te'âlâ "ve Ce'alnâhum E'immeten" hel yecûzu bi'l-yâ:*

Risâle ﴿وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً﴾ "Onları önderler yaptık."² âyetinde yer alan ﴿أئِمَّةً﴾ kelimesinin ikinci harfinin hemze yerine yâ harfi ile okunmasının câiz olup olmadığı meselesini ele alır. Bu eserin herhangi bir neşri tespit edilememiştir. 2 varaklık bir yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi bölümünde 3639 nolu mecmuanın 16b-17b varakları arasında mevcuttur. Risâlenin başında, mukaddimesinde veya ferağ kaydında eserin ismi zikredilmemektir. Eserin adı, muhtevaya bakılarak kütüphane kataloguna kaydedilmiştir. Bu risâle, tıpkı bu çalışmaya konu olan risâle gibi bir soruya cevap vermek üzere kaleme alınmıştır.

9- *Risâle fî hel yecûzu vaslû'l-isti'âze bi'l-besmele em lâ:*

Bu risâlenin herhangi bir neşri tespit edilememiştir. 2 varaklık bir yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi bölümünde 3639 nolu mecmuanın 15a-16a varakları arasında mevcuttur. Dolayısıyla bu risâle, önceki risâle ile aynı mecmua içinde peş peşe yer almaktadır. Risâlenin baş tarafında eserin adı açık bir şekilde belirtilmiştir. Makalenin tahkik ve inceleme konusu olan bu eser, aşağıda detaylı bir şekilde incelendiği için burada çok kısa bir bilgi ile yetinilmiştir.

İbnü'n-Neccâr el-Fütûhî'nin eserleri, onun yalnızca bir fıkıh ve usûl âlimi olmadığını, aynı zamanda kıraat ilmi ve Arap dili sahasında da yetkin bir isim olduğunu göstermektedir. Kıraat ilmine dair risâleleri, müellifin bu alanda teori ile pratiği birleştirdiğini, meseleleri sistematik bir yaklaşımla ele aldığını ve kendi dönemindeki tartışmalara özgün katkılar sunduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle kısa ve özlü risâleler kaleme alarak kıraat ilminin zor meselelerini anlaşılır hale getirmesi, onun ilmî yaklaşımındaki pratikliği ve anlaşılır üslûbunu yansıtmaktadır. Sonuç olarak, İbnü'n-Neccâr el-Fütûhî'nin kıraat alanındaki eserleri, kıraat ilmi literatürüne zengin bir katkı sunmakta ve bu disiplinin inceliklerini anlamak isteyen araştırmacılar için önemli bir referans noktası oluşturmaktadır. Onun çalışmaları, kıraat ilminin hem tarihi hem de teorik boyutlarını daha iyi kavramaya imkân tanımaktadır.

1.3. Risâle Fî Hel Yecûzu Vaslû'l-İsti'âze Bi'l-Besmele Em Lâ Adlı Eserin Özellikleri

1.3.1. Eserin Müellife Nisbeti, Telif Sebebi, Konusu Ve Önemi

Eserin mukaddimesinde müellifin ismi açık bir şekilde zikredilmiştir. Mukaddimedede, "فأجاب شيخنا الإمام العالم العلامة المحقق في فنه شمس الدين محمد بن النجار" ifadesi, açıkça eserin müellifinin Şemseddin Muhammed b. Neccâr olduğunu belirtmektedir. Bu açık referans, risâlenin İbnü'n-Neccâr el-Fütûhî'ye ait olduğunu kesin bir şekilde doğrulamaktadır. Dolayısıyla mukaddimedede yer alan bu bilgi, eserin müellife nispetinde güçlü bir delil teşkil etmektedir.

Eserin yazılış sebebi de yine mukaddimedede açıklanmıştır. Buna göre, müellife besmele ve istiâze arasındaki *vakf*, *ibtidâ* ve *vasl* vecihleri ile özellikle vaslın cevâzı konusundaki

² el-Enbiyâ 21/73; el-Kasas 28/41.

tartışmalara ilişkin bir soru yöneltilmiştir. Bu risâle, müellifin söz konusu soruya cevap mahiyetinde kaleme aldığı bir metin olarak ortaya çıkmıştır.

Bu risâlenin mevcut nüshası, büyük bir ihtimalle İbnü'n-Neccâr el-Fütûhî'nin öğrencilerinden biri tarafından istinsah edilmiştir. Eserin bulunduğu mecmuada, risâlenin içerik ve üslûbu, doğrudan müellifin ilmî mirasını yansıttığı gibi, istinsah sürecinin müellifin ilmî çevresindeki talebeler tarafından gerçekleştirildiğini düşündürmektedir. Müellifin kıraat ilmine olan derin vukufiyeti ve özgün yaklaşımı, risâlenin metninde açık bir şekilde hissedilmekte, bu da istinsah eden kişinin müellifin ilmî çevresiyle doğrudan irtibatlı olduğunu göstermektedir.

Mecmuadaki diğer eserlerle olan bağlantılar ve istinsah tarzı, risâlenin belli bir ilmî geleneğin ürünü olarak müellifin ilim halkasında dolaşıma girdiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, sadece eserin metnini değil, aynı zamanda müellifin talebeleri arasındaki aktarım ve korunma sürecini de işaret etmektedir. Dolayısıyla bu risâle, yalnızca içeriğiyle değil, aynı zamanda istinsah süreci ve korunmuşluğu ile de İbnü'n-Neccâr el-Fütûhî'nin ilmî mirasının bir yansıması olarak değerlendirilmelidir.

Risâlede *vakf*, *ibtidâ* ve *vasl* meseleleri, kıraat ilminin genel çerçevesinden ziyade, yalnızca istiâze ve besmele bağlamında ele alınmıştır. Bu yönüyle eser, kıraat ilmi literatüründe özel bir yer teşkil etmekte; konuya dair özlü, sistematik ve anlaşılır bir yaklaşım sunması nedeniyle ayrı bir öneme sahip bulunmaktadır. Eser, hem müellifin ilmî derinliğini hem de tartışmalı bir konudaki açıklık getirme çabasını yansıtarak kıraat literatürüne önemli bir katkı sağlamaktadır.

Vakf kelimesi sözlükte “durmak, bir kelimeyi sonraki kelimedenden ayırmak, kelimenin sonunu harekeden kesmek” anlamlarındadır.³ İstilah olarak *vakf* “okumaya tekrar başlamak amacıyla nefes alacak bir süre kadar sesi kesmektir.”⁴ *İbtidâ* ise sözlükte “başlamak” anlamındadır.⁵ İstilah olarak *ibtidâ* ise vakfın zıddı olup “ilk defa okumaya başlamak, vakftan sonra okumaya devam etmek için yeniden başlamak” demektir.⁶ Vakf anlamında bazen *kat* kavramı da kullanılır.⁷ *Vakf* ve *kat* kavramının karşıtı olan *vasl* sözlükte “bağlamak, birleştirmek” anlamındadır.⁸ İstilahta *vasl* “bir kelimeyi kendisinden sonra gelen kelimeye sesi ve nefesi kesmeden bağlayarak okumak” demektir.⁹

Vakf, *ibtidâya* ve *vasl* meselesi Hz. Peygamber'in sünnetiyle sabittir. Nitekim Hz. Peygamber'in Kur'ân okurken âyet sonlarında dura dura okuduğu nakledilmektedir. Ayrıca sahâbenin, tıpkı Kur'ân'ın tilâveti gibi vakf yapılması gereken yerleri de Hz. Peygamber'den öğrendiklerini ifade ettiklerine dair rivayetler bulunmaktadır.¹⁰ Kıraat

³ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdir, 1414), 9/359.

⁴ Ebü'l-Ħayr Şemsüddin MuĦammed b. MuĦammed İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Ħırââti'l-aşr* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 1/239; Muhammed b. A'lâ el-Fârûkî el-Hanefî Tehânevî, *Keşşâfu ıstılahâti'l-fünûn* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984), 1/959.

⁵ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 1/172.

⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Ħırââti'l-aşr*, 1/239; Tehânevî, *Keşşâfu ıstılahâti'l-fünûn*, 1/959.

⁷ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Ħırââti'l-aşr*, 1/239.

⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 11/388.

⁹ Tehânevî, *Keşşâfu ıstılahâti'l-fünûn*, 1/959.

¹⁰ Ebü Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, nşr. Ebü Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1405/1985), 6/302; Ebü İsâ Muhammed b. İsâ

imamları ve âlimler de *vakf*, *ibtidâ* ve *vasl* meselesini bilmenin önemine işaret etmiş, kaynaklarda bu meseleye geniş yer vermişlerdir.

Vakf genel olarak iki kısma ayrılır:

- a) *el-Vakfü'l-ıztırârî*: Nefesin yetmemesi gibi gerekli bir durumda yapılan vakftir.
- b) *el-Vakfü'l-ihdiyârî*: Âyetlerde lafız ve mânanın tamamlandığı yerlerde yapılan vakftir.¹¹

Bu iki tür *vakf*, çeşitli şekillerde gruplandırılmıştır. Kıraat âlimlerinin çoğunluğuna göre bunlar, “tam, kâfi, hasen, kabîh” diye dört kısma ayrılır. Bu dört kısım yanında “tam muhtâr, kâfi câiz, hasen kabîh metrûk, tam ve benzeri, nâkıs ve benzeri, hasen ve benzeri, tam ve etem, kâfi ve ekfâ, hasen ve ahsen, sâlih ve aslah, kabîh ve akbah, tamam, ceyyid, mefhum” gibi kısımlardan da söz edilmiştir.¹²

Vakf ve *ibtidâ* konusunda öne çıkan ve günümüze ulaşan temel kaynaklar şunlardır:

- 1- Ebû Amr b. Alâ (ö. 154/770), *el-Vakf ve'l-ibtidâ'*
- 2- Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî (ö. 328/940), *Kitâbü İzâhi'l-vakf ve'l-ibtidâ'*
- 3- Dâni (ö. 444/1053), *el-Müktefâ fi'l-vakf ve'l-ibtidâ'*
- 4- Muhammed b. Tayfûr es-Secâvendî (ö. 560/1165), *İlelü'l-vukûf*
- 5- Ahmed b. Muhammed el-Üşmûnî (ö. 1117/1705), *Menârü'l-hüdâ fi beyâni'l-vakf ve'l-ibtidâ'*

Bu risâlede genel anlamda *vakf* ve *ibtidâ* konularına değinilmemiştir. Bunun yerine, yukarıda belirtildiği üzere mesele yalnızca istiâze, besmele ve âyet üçlemesi bağlamında ele alınmıştır. Kıraat âlimleri, bu üç unsur arasında vakf yapılmasının câiz olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Ancak tartışma, bu unsurlar arasında vasl yapmanın câiz olup olmadığı noktasında ortaya çıkmıştır.

Risâlede ifade edildiği üzere, bazı kıraat âlimleri istiâze ile besmele ve besmele ile âyet arasında vasl yapılmasını câiz görmemiştir. Bu bağlamda, risâlenin, vaslın câiz olmadığını savunan âlimlere yönelik bir reddiye niteliğinde kaleme alındığını söylemek mümkündür. Risâle, bu tartışmada vaslın câiz olduğunu savunan görüşleri destekleyen bir yaklaşımla meseleye açıklık getirmektedir.

İbnü'n-Neccâr'ın açıklamasına göre; istiâze ve besmele arasında *vasl* câizdir. Bunun câiz olmasına engel bir durum söz konusu değildir. Dahası istiâzeden besmeleye geçmek yerine doğrudan âyetten başlamak suretiyle istiâze-âyet arasında da *vasl* yapmak da câizdir. İbnü'n-Neccâr, bu görüşlerini desteklemek üzere klasik kıraat eserlerine atıfta bulunur. Sonuç itibarıyla müellife göre kârî, istiâze ve besmele arasında *vakf* ve *vasl*

Tirmizî, *el-Câmi'u's-sahih* (Mısır: Şirketu Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bali, 1998), “Fezâilü'l-Kurân”, 23.

¹¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-aşr*, 1/225; Ahmed b. Muhammed Üşmûnî, *Menârü'l-hüdâ fi beyâni'l-vakf ve'l-ibtidâ'* (Kahire: Mustafa el-Babi el-Halebi ve Evladuhu, 1973), 8-19.

¹² Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım İbnü'l-Enbârî, *İzâhü'l-vakf ve'l-ibtidâ'* (Kahire: Darü'l-Hadis, 2007), 149; Ebû Amr Osman b. Saïd Dâni, *el-Müktefâ fi'l-vakf ve'l-ibtidâ'* (Bağdad: Vizaretü'l-evkaf ve's-şuûni'd-diniyye, 1983), 138-139; Ebû Abdullah Muhammed b. Tayfûr Secâvendî, *İlelü'l-vukûf* (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1994), 1/116-132; Üşmûnî, *Menârü'l-hüdâ fi beyâni'l-vakf ve'l-ibtidâ'*, 10.

yapmak hususunda muhayyerdir. Bu konuda tercih, okuyucuya âittir. Dolayısıyla aralarında evleviyet açısından bir fark bulunmamaktadır.¹³

İbnü'n-Neccâr, ﴿أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مَا نَنْسَخُ﴾ örneğinde olduğu gibi mîm harfi ile başlayan âyete istiâze veya besmele ile *vasl* yapma meselesini özel bir başlık açarak ele alır. Çünkü hem istâze hem de besmelenin son harfleri mîm ile bitmektedir. Dolayısıyla mîm harfiyle başlayan âyete *vasl* durumunda iki mîm harfi yan yana gelecektir. Ayrıca Fâtiha sûresinin ﴿الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿٣﴾ مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ﴾ şeklindeki 3. ve 4. âyetlerinde olduğu gibi mîm ile bitip sonraki âyetin mîm ile başladığı âyetler arasında da *vasl* yapılması durumunda iki mîm harfi yan yana gelecektir. İşte böyle bir durumda *vasl*ın nasıl yapılacağı meselesi kıraat âlimleri arasında farklılık arz etmektedir. Bu konuda şu şekilde iki farklı okuyuş bulunmaktadır:

1- *İdgâm-ı Misleyn*: Kıraat âlimlerinden Sûsî'ye (ö. 261/874) göre böyle durumlarda iki mîm birbirine idgâm edilerek okunur.

2- *İzhâr*: Sûsî dışındaki diğer kıraat âlimlerine göre böyle bir durumda iki mîm harfini birbirine idgâm etmeksizin okunur.¹⁴

İbnü'n-Neccâr, istiâze ile besmele arasında *vasl* yapılırken istiâze sonundaki mîm harfinden bâ harfine geçişte tüm kıraat âlimleri izhâr yaparken Şucâ el-Belhî'nin (ö. 190/805) rivâyetine göre Ebû Amr'ın ihfâ yaptığını aktarır. İbnü'n-Neccâr, böyle bir okuyuş ihtilafına yer vererek tüm kıraat âlimlerinin istiâze ile besmele arasında *vasl* câiz gördüğünü ortaya koymaya çalışır. Nitekim *vasl* câiz olmayan bir meselede istiâzenin son harfinin izhâr veya ihfâsı gibi bir ihtilaf söz konusu olmaz.

Netice itibariyle istiâze ve besmele konusunda dört vecih ortaya çıkmaktadır:

- İstiâzede vakf, besmele ile sonraki âyet arasında *vasl*
- İstiâzeden besmeleye *vasl*, besmele ile sonraki âyet arasında vakf ve ibtidâ
- İstiâze, besmele ve sonraki âyetin herbirinde vakf ve ibtidâ
- İstiâze, besmele ve sonraki âyet arasında *vasl*¹⁵

1.3.2. Eserin Üslûbu ve Kaynakları

Bu risâle, üslûp bakımından kıraat ilminin teorik ve pratik meselelerini tartışmaya yönelik sistematik bir yaklaşım sergilemektedir. Müellif, metni boyunca meseleleri net bir şekilde ortaya koymuş ve okuyucunun anlayışını kolaylaştırmak için hem klasik kaynaklara hem de otorite kabul edilen âlimlerin görüşlerine atıfta bulunmuştur. Eserde yer alan sorular ve cevaplar, ilmî bir tartışmanın çerçevesini oluşturacak şekilde kurgulanmış ve kıraat ilminin esaslarına dair derinlikli bir yaklaşım sergilenmiştir. Üslûpta dikkat çeken bir diğer husus ise, müellifin hem mukaddimede hem de konu boyunca kullanılan ifadelerde, edebî bir zarafetle birlikte teknik bir kesinlik gözetmesidir. Kıraat ilminin temel prensiplerine uygun olarak meseleyi dört vecihle ele alan müellif,

¹³ Ebû Bekr Takıyyüddîn Muhammed b. Ahmed İbnü'n-Neccâr el-Fütûhî, *Risâle fi hel yecûzu vaslû'l-isti'âze bi'l-besmele em lâ* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 03639-006), 15a-b.

¹⁴ İbnü'n-Neccâr el-Fütûhî, *Risâle fi hel yecûzu vaslû'l-isti'âze bi'l-besmele em lâ* (Esad Efendi, 03639-006), 15b.

¹⁵ İbnü'n-Neccâr el-Fütûhî, *Risâle fi hel yecûzu vaslû'l-isti'âze bi'l-besmele em lâ* (Esad Efendi, 03639-006), 16a.

farklı görüşleri karşılaştırmalı bir şekilde sunmuş ve bunları destekleyen rivayetlere yer vermiştir.

İbnü'n-Neccâr, kıraat konusunda tek bir meseleyi tüm vecihleriyle ihtisar bir şekilde ortaya koyar. O, istiâze-besmele-âyet üçlüsü arasındaki *vakf*, *ibtidâ* ve *vasl* meselesini klasik kıraat kitaplarına dayanarak ele alır.

İbnü'n-Neccâr, istiâze ile besmele arasında hem *vakf* ve *ibtidâ* hem de *vasl* vecihlerinin câiz oluşu konusunda hem müellif hem de eserin ismini açık bir şekilde zikrederek şu kaynaklara atıfta bulunur:

1- Ebû Amr Osmân b. Saîd ed-Dânî (ö. 444/1053), *el-Müktefâ fi'l-vakfi ve'l-ibtidâ*: Bu eser, *vakf* ve *ibtidâ* konusunda yazılmış en önemli kaynaklar arasında yer alır.

2- İbnü'l-Bâziş Ebû Ca'fer Ahmed b. Ali el-Ensârî el-Gırnâtî (ö. 540/1145), *İknâ*: Mekkî b. Ebû Tâlib'in (ö. 437/1045) *et-Tebsıra fi'l-kırâ'âtî's-seb'* ve Ebû Amr ed-Dânî'nin *et-Teysîr fi'l-kırâ'âtî's-seb'* adlı kitaplarının temel alınarak kaleme alınmış bir çalışmadır. Bu eser, sadece *vakf* ve *ibtidâ* değil, tüm kıraat konularını içine almaktadır.

3- Sıbtü'l-hayyât Ebû Muhammed Abdullâh b. Ali el-Bağdâdî (ö. 541/1146), *el-Kifâye fi'l-kırâ'âtî's-sit*: Adından da anlaşılacağı üzere Kur'ân'ın altı kıraate göre okuyuş vecihlerini ele alan bir eserdir. O, bu eserinde beş mütevâtir kıraat imamlarından İbn Kesîr (ö. 120/738), Nâfi (ö. 169/785), Âsım (ö. 127/745), Kisâ (ö. 189/805) ve Ebû Ebû Amr'ın (ö. 154/771) kıraatine yer verir. Ayrıca yedi mütevâtir kıraat imamlarından Hamza'nın (ö. 156/773) meşhur iki râvisinden biri olan Halef'in (ö. 229/844) kıraatine yer verir. Ancak o, mütevâtir kıraat imamlarından İbn Âmir (ö. 118/736) ve Hamza'nın kıraatlerine yer vermemiştir.

4- Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf el-Endelüsî (ö. 745/1344) *İkdü'l-leâlî fi'l-kırâ'âtî's-seb'î'l-avâlî*: Ebû Amr ed-Dânî'nin *et-Teysîr fi'l-kırâ'âtî's-seb'* adlı eseri başta olmak üzere birçok kaynaktan yararlanarak kıraat ilminin özet ve manzum bir şekilde kaleme alındığı bir çalışmadır.

1.3.3. Yazma Nüshanın Özellikleri

Bu risâlenin sadece bir nüshası tespit edilebilmiştir. Bu nüsha, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Koleksiyonu 03639-006 numarada, 190 x 112 (122x65 mm) ebatlı kâğıt üzerine Arap harfli-Nesih yazı türünde 19 satırlı 15'a-16'a varaklar arasında yer almaktadır. Müellifin ismi 15a. varakta zikredilmektedir. Bu risale, içinde bulunduğu mecmuanın 6. risalesidir. Başlıklar, mesele ve müellifin cevap verdiği kısımlar kırmızı mürekkeple belirtilmiştir. Eserin müstensihî ferâğ kaydında yer almamaktadır.

1.3.4. Tahkikli Metin Neşrinde İzlenen Yöntem

Tahkikli (tenkitli) neşri yapılan bu risâlenin sadece tek bir nüshası tespit edildiğinden başka bir nüsha ile mukâbele imkânı olmamıştır. Ancak eserde yapılan alıntılar, atıfta bulunan eserler ile mukâbele edilmiştir. Yapılan alıntılar, nakledilen eserlerle aynı olduğu görülmüştür. Dolayısıyla yapılan alıntılarda hiçbir hata olmadığında dipnotta sadece alıntının kaynağının verilmesiyle yetinilmiştir.

Tahkikli neşirde âyetlerin sûre ve âyet numaraları dipnotta belirtilmiştir. Âyetler, çiçekli parantez içinde harekeli bir şekilde yazılmıştır. Ayrıca âyet dışında gerekli olan

kelimelerde de harekeleme yapılmıştır. Noktalama işaretleri, günümüz Arapça yazım kulları dikkate alınarak ilâve edilmiştir.

Sonuç

İbnü'n-Neccâr el-Fütûhî'nin *Risâle fi hel yecûzu vaslû'l-isti'âze bi'l-besmele em lâ* adlı eseri, kıraat ilmi literatüründe önemli bir boşluğu dolduran mütevazı bir çalışmadır. Müellif, risâlede yalnızca istiâze, besmele ve âyet üçlemesi arasındaki *vakf*, *ibtidâ* ve *vasl* meselelerine odaklanmıştır; bu konudaki tartışmaları özlü bir şekilde ele alarak okuyucuya sistematik bir perspektif sunmuştur. Eserin dikkat çekici yönlerinden biri, vasl vecihlerine yönelik câiz olup olmama tartışmasında, konuyu daha önceki klasik kaynaklara atıf yaparak geniş bir bağlamda değerlendirmiş olmasıdır.

Müellif, risâledeki meseleleri ele alırken hem kıraat ilmindeki teorik yaklaşımları hem de pratik uygulamaları dikkate almış, meseleye dair âlimlerin ihtilaflarını özenle aktarmıştır. Risâle, gerek bu tartışmalara bilimsel bir derinlik kazandırması, gerekse İbnü'n-Neccâr'ın kıraat ilmine olan katkılarını sergilemesi bakımından oldukça kıymetlidir.

Tahkikli neşir sürecinde, eserin mevcut tek nüshası üzerinden yapılan çalışma, hem risâlenin ilmî değerini ortaya koymak hem de müellifin kıraat literatürüne yaptığı katkıları daha iyi anlamak açısından önem arz etmektedir. Ayrıca, eserde yapılan alıntıların kaynaklarla uyumlu olduğu tespit edilerek, metnin güvenilirliği ve ilmî değeri teyit edilmiştir.

Sonuç itibarıyla, İbnü'n-Neccâr'ın bu eseri, kıraat ilmi literatüründe, özellikle *vakf*, *ibtidâ* ve *vasl* meseleleri bağlamında özgün bir yer işgal etmektedir. Risâle, sadece kıraat âlimleri için değil, aynı zamanda bu alanda araştırma yapmak isteyen ilim talebeleri için de önemli bir kaynak niteliğindedir. Müellifin ilme olan katkısı, kıraat ilminin derinliklerine nüfuz eden bu tarz çalışmalarla daha iyi anlaşılmaktadır.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s): Harun Abacı – Hatice Taşlıcalı

Finansman / Funding: Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul ederler / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Yazar Katkıları / Author Contributions

Çalışmanın Tasarlanması / Designing the Study: Harun Abacı / Author (%50), Hatice Taşlıcalı / Author (%50)

Veri Toplanması / Data Collection: Harun Abacı / Author (%50), Hatice Taşlıcalı / Author (%50)

Veri Analizi / Data Analysis: Harun Abacı / Author (%50), Hatice Taşlıcalı / Author (%50)

Makalenin Yazımı / Writing the Article: Harun Abacı / Author (%50), Hatice Taşlıcalı / Author (%50)

Makale Gönderimi ve Revizyonu / Article Submission and Revision: Harun Abacı / Author (%50), Hatice Taşlıcalı / Author (%50)

Ekler:

1. Risâle fî hel yecûzu vaslû'l-isti'âze bi'l-besmele em lâ Adlı Eserin Tahkiki

رسالة في هل يجوز وصل الاستعاذة بالبسملة أم لا

لابن النجار أبي البقاء تقي الدين محمد بن أحمد الفُتُوحي المصري الحنبلي (ت. 1564/972)

الحمد لله رب العالمين وصلواته وسلامه على خير خلقه محمد وآله وصحبه وسلم.

ما تقول السادة العلماء أئمة القراء رضي الله عنهم أجمعين، هل يجوز وصل الاستعاذة بالبسملة أم لا. فإن بعض الناس أنكروا ذلك وجحدوا أفتونا مأجورين رضي الله عنكم أجمعين.

فأجاب شيخنا الإمام العالم العلامة المحقق في فنه شمس الدين محمد بن النجار بأن قال: الحمد لله الهادي للصواب، أقول وبالله التوفيق.

اعلم أنه يجوز وصل الاستعاذة بالبسملة، إذ لا مانع من ذلك وكذا يجوز الوقف عليها والابتداء بما بعدها بسملة كانت أو غيرها، وقد صرح بمذنب الوجهين جماعة من علماء القراء، منهم الشيخ الإمام الكبير الحافظ أبو عمرو عثمان بن سعيد بن عثمان الداني¹⁶ مؤلف كتاب التيسير وغيره من الكتب النفيسة تعمدته الله برحمته في كتابه المستقى بلاكتفاء، فإنه قال: «الوقف على التعوذ تام، علي آخر البسملة أتم.»¹⁷ ففيه إشارة إلى ترجيح الوصل. ومن صرح بمذنب الوجهين الشيخ الإمام الحافظ الخطيب أبو جعفر محمد بن علي المعروف بابن الباذش¹⁸ في كتابه المسمى بالإقناع، قال: «ولك أن تصل الاستعاذة بالبسملة في نفس واحد [15ظ] وهو أتم»، قال: «ولك أن تقف عليها ولا تصلها بالبسملة وهو أولى لمن مذهبه الترتيل.»¹⁹ ومن صرح أيضا بمذنب الوجهين الأستاذ العلامة أبو حيان²⁰ في قصيدته فقال: «وقف إن شئت من بعد أو صلا.»²¹

فخير القاري بين أن يقف على الاستعاذة وبين أن يصلها بالبسملة، وممن نصَّ على وصل الاستعاذة بالبسملة أيضا الإمام العلامة أبو الفتح عبد الواحد بن حسين بن شيطا البغدادي²² ولم يذكر سواه، وكذا أكثر العراقيين لم يذكروا سوى الوصل، فكيف يجوز لهذا القائل إنكار وصل الاستعاذة بالبسملة، وقد حكاها جماعة من المحققين من علماء هذا الشأن رضي الله عنهم، ورحمته كثير منهم، فما قاله مصادم للمنقول، مخالف للقبول، والله أعلم.

تفريع على وجه الوصل في مذهب السنوسي²³ في إدغام المثلثين: وهو ما إذا التقى ميمان كما في قوله تعالى:

﴿الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ مَلِكٌ يَوْمَ الدِّينِ﴾ أدغم الميم فالميم فكذا في نحو:

¹⁶ أبو عمرو عثمان بن سعيد بن عثمان الداني (ت. 1053/444). انظر: شمس الدين محمد بن أحمد بن عثمان الذهبي، سير أعلام النبلاء (القاهرة: دار الحديث، 2006)، 220/13.

¹⁷ عثمان بن سعيد بن عثمان بن عمر أبو عمرو الداني، المكتفى في الوقف والابتداء (أردن: دار عمار، 2001)، 17.

¹⁸ هو محمد بن علي بن عمر بن محمد بن عمر بن خضر الأنصاري الغرناطي، المعروف بابن الباذش. أحد أئمة القراءات والتفسير في الأندلس. وُلد في غرناطة في القرن الخامس الهجري ونشأ فيها. برع في علم القراءات والتفسير وكان من أعلام هذا الفن في زمانه. عُرف بدقته في جمع الروايات وشرحها، وله إسهامات بارزة في شرح القراءات المتواترة. من أشهر مؤلفاته كتاب الإقناع في القراءات السبع، الذي يعتبر من المصادر الأساسية في علم القراءات. (ت. 1145/540). انظر: الذهبي، سير أعلام النبلاء، 281/20.

¹⁹ أحمد بن علي الأنصاري الغرناطي ابن الباذش، الإقناع في القراءات السبع (طنطا: دار الصحابة للتراث، 1403)، 51.

²⁰ أبو حيان محمد بن يوسف بن علي الأندلسي (ت. 1344/745). انظر: شمس الدين أبو الخير محمد بن محمد ابن الجزري، غاية النهاية في طبقات القراء (القاهرة: مكتبة ابن تيمية، 1982)، 285/2.

²¹ محمد بن يوسف بن علي أبو حيان الأندلسي، عقد الآلي في القراءات السبع العوالي (بيروت: دار البشائر الإسلامية، 2012)، 65.

²² أبو الفتح عبد الواحد بن حسين بن شيطا البغدادي (ت. 1058/450). انظر: عبد العزيز بن أحمد بن محمد بن علي التميمي أبو محمد الكتاني، ذيل تاريخ مولد العلماء ووفياتهم (الرياض: دار العاصمة، 1409)، 205.

²³ أبو شعيب صالح بن زياد بن عبد الله السنوسي (ت. 874/261). انظر: أحمد بن موسى بن العباس التميمي، أبو بكر بن مجاهد البغدادي ابن مجاهد، السبعة في القراءات (مصر: دار المعارف، 1400)، 100.

﴿أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مَا نُنْسَخُ﴾ إدغام المثلين كما يجب حذف همد الوصل إذا أوصل بميم ﴿الرَّحِيمِ﴾ نحو:

﴿أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ الْقَارِعَةُ﴾ وما أشبه ذلك.

قلتُ وقد روى شجاع²⁴ عن أبي عمرو بن العلاء²⁵ أحد الاثنية [16و] السبعة رضي الله عنهم أنه كان يقرأ بإخفاء الميم من ﴿الرَّحِيمِ﴾ عند الباء من ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ ولا يتأتى ذلك إلا في حالة الوصل. وهذا نصّ على جواز وصل الاستعاذة بالبسملة، والله أعلم.

تنبيه: اعلم أنه يجوز لك في الاستعاذة مع البسملة والآية أربعة أوجه:

أحدها: قطع الاستعاذة عن البسملة ووصل البسملة بالآية.

الثاني: وصل الاستعاذة بالبسملة والابتداء بالآية.

الثالث: القطع على الاستعاذة ثم على البسملة والابتداء بالآية.

الرابع: وصل الاستعاذة بالبسملة ثم بالآية.

وهو ظاهر كلام الشيخ الإمام الكبير الثقة الأستاذ أبي عبد الله أحمد بن علي المعروف بسبب الخياط²⁶ في كتابه *الكفاية*،²⁷ والله أعلم. وقد قرأت بوصل الجميع على شيخنا العلامة شرف الدين صدّقه²⁸ تَعَمَّده الله تعالى برحمته، فلا ينكر وصل الاستعاذة بالبسملة إلا من ليس له قدم راسخ في هذا العلم ومن لا له اطلاع على كتب القراء.

فنعوذ بالله من شرور أنفسنا وسيئات أعمالنا ونسأله سبحانه وتعالى أن يوفّقنا لفهم كتابه، إنه على كل شيء قدير وبالإجابة جدير، وهو حسبنا ونعم النصير، وصلى الله على سيدنا محمد البشير النذير وعلى آله وصحبه أُولي العزيمة والتشمير.

²⁴ شجاع بن أبي نصر أبي نعيم البلخي البغدادي (ت. 805/190). انظر: ابن مجاهد، *السبعة في القراءات*، 81؛ شمس الدين أبو عبد الله محمد بن أحمد الذهبي، *معرفت القراء الكبار على الطبقات والأعصار* (بيروت: دار الكتب العلمية، 1417)، 96.

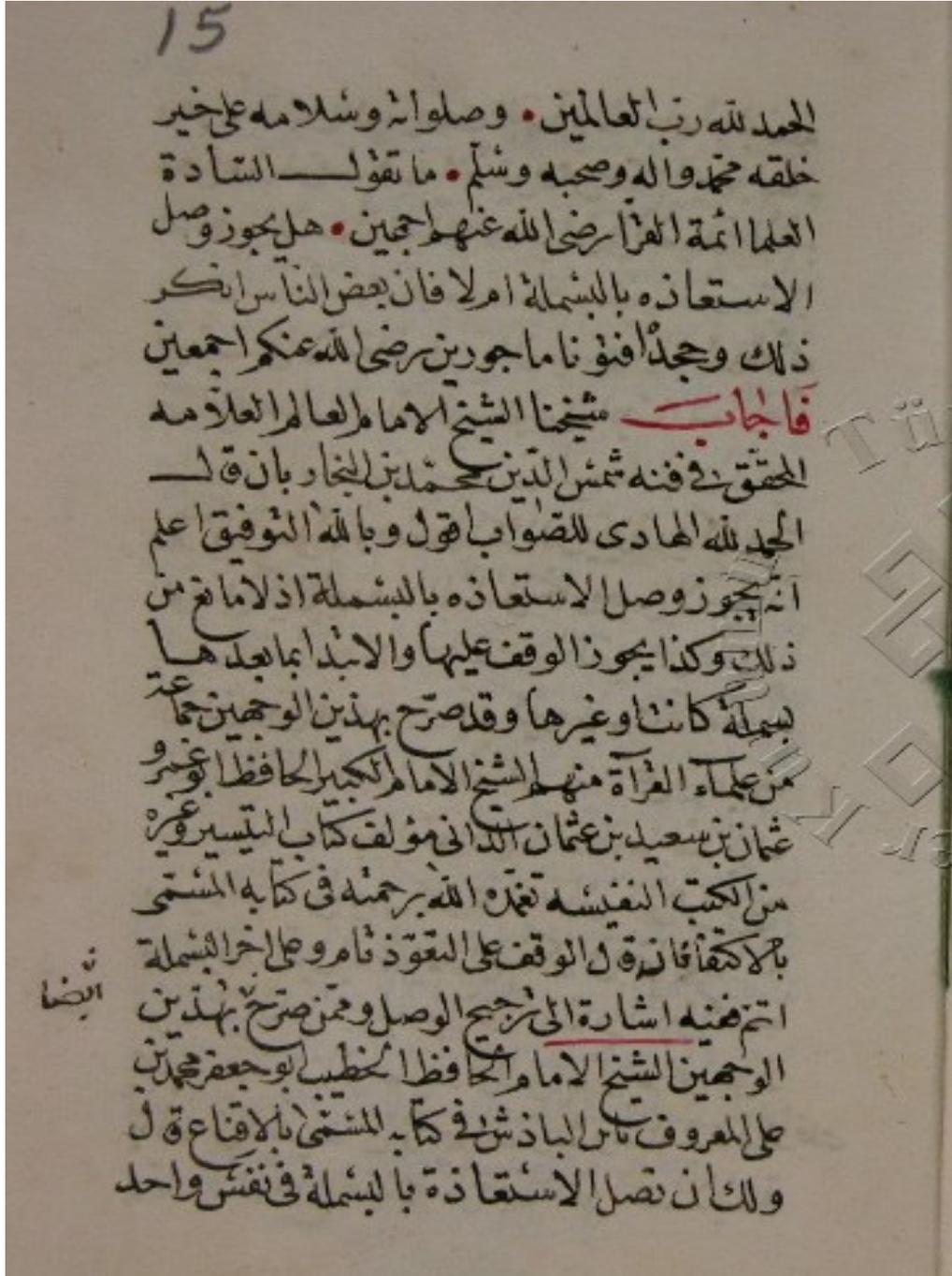
²⁵ أبو عمرو زتان بن العلاء بن عمار المازني البصري (ت. 771/154). انظر: أبو بكر محمد بن الحسن الزبيدي، *طبقات النحويين واللغويين* (القاهرة: دار المعارف، 1954)، 35.

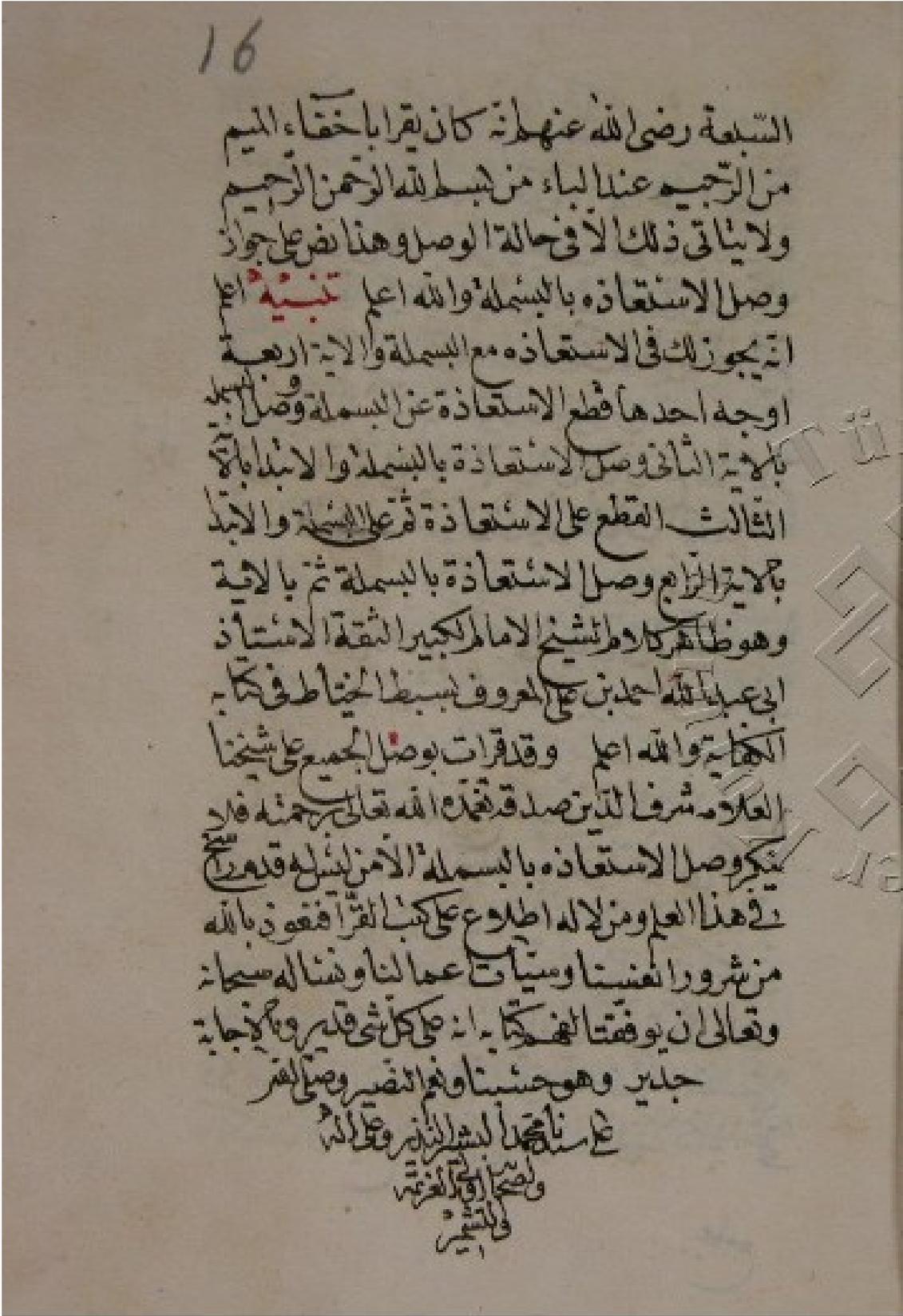
²⁶ سببُ الخياط: أبو محمد عبد الله بن علي أحمد البغدادي (ت. 1146/541). انظر: ابن الجزري، *غاية النهاية في طبقات القراء*، 434/1.

²⁷ أبو محمد عبد الله بن علي أحمد البغدادي سبب الخياط، *الكفاية في القراءات الست* (بيروت: مؤسسة الضحى، 1442)، 66.

²⁸ شرف الدّين عيسى بن أحمد العسكري الصّالحيّ (ت. 1546/953). انظر: صالح بن عبد العزيز بن علي الخنيلي آل عثيمين، *تسهيل السابلة لمريد معرفة الخنابلة* (بيروت: مؤسسة الرسالة، 1422)، 1538/3.

2. Risâle fi hel yecûzu vaslû'l-isti'âze bi'l-besmele em lâ'nın Adlı Eserin İlk ve Son Varakları Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Koleksiyonu nşr. 3639-006, vr. 15^a.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned* nşr. Ebû Hâcîr Muhammed Saîd Besyûnî. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1405/1985.
- Dâni, Ebû Amr Osman b. Saîd. *el-Müktefâ fi'l-vakf ve'l-ibtidâ*. Bağdad: Vizaretü'l-evkaf ve's-şuûni'd-diniyye, 1983.
- İbn Humejd, Muhammed b. Abdullah. *es-Sühûbü'l-vâbile*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1996.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır, 1414.
- İbnü'l-Cezerî, Ebû'l-Ḥayr Şemsüddîn Muḥammed b. Muḥammed. *en-Neşr fi'l-kırâ'âtü'l-aşr*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.
- İbnü'l-Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım. *İzâhü'l-vakf ve'l-ibtidâ*. Kahire: Darü'l-Hadis, 2007.
- İbnü'n-Neccâr el-Fütühî, Ebû Bekr Takıyyüddîn Muhammed b. Ahmed. *Risâle fi hel yecûzu vaslû'l-isti'âze bi'l-besmele em lâ*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 03639-006.
- Kâtib Çelebî, Mustafa b. Abdullah. *Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*. Bağdat: Mektebetü'l-Müsennâ, 1941.
- Kemâleddin el-Gazzî, Muhammed Kemaleddin b. Muhammed el-Âmirî. *en-Na'tü'l-ekmel*. Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1982.
- Koca, Ferhat. "İbnü'n-Neccâr el-Fütühî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 10 Kasım 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnun-neccar-el-futuhi>
- Secâvendî, Ebû Abdullah Muhammed b. Tayfûr. *İlelü'l-vukûf*. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1994.
- Tehânevî, Muhammed b. A'lâ el-Fârûkî el-Hanefî. *Keşşâfu ıstılahâti'l-fünûn*. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *el-Câmi u's-sahîh*. 6 Cilt. Mısır: Şirketu Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bali, 1998.
- Üşmûnî, Ahmed b. Muhammed. *Menârü'l-hüdâ fi beyâni'l-vakf ve'l-ibtidâ*. Kahire: Mustafa el-Babi el-Halebi ve Evladuhu, 1973.

المصادر والمراجع

- آل عثيمين, صالح بن عبد العزيز بن علي الحبلي. *تسهيل السابلة لمريد معرفة الحنابلة*. بيروت: مؤسسة الرسالة, 1422.
- أبو حيان الأندلسي, محمد بن يوسف بن علي. *عقد الآلي في القراءات السبع العوالي*. بيروت: دار البشائر الإسلامية, 2012.
- أبو محمد الكتاني, عبد العزيز بن أحمد بن محمد بن علي التميمي. *ذيل تاريخ مولد العلماء ووفياتهم*. الرياض: دار العاصمة, 1409.
- ابن الباذ, أحمد بن علي الأنصاري الغرناطي. *الإقناع في القراءات السبع*. طنطا: دار الصحابة للنزاهة, 1403.
- ابن الجزري, شمس الدين أبو الخير محمد بن محمد. *غاية النهاية في طبقات القراء*. القاهرة: مكتبة ابن تيمية, 1982.
- ابن مجاهد, أحمد بن موسى بن العباس التميمي, أبو بكر بن مجاهد البغدادي. *السبعة في القراءات*. مصر: دار المعارف, 1400.
- الداني, عثمان بن سعيد بن عثمان بن عمر أبو عمرو. *المكتفى في الوقف والابتداء*. الأردن: دار عمار, 2001.
- الذهبي, شمس الدين أبو عبد الله محمد بن أحمد. *معرفة القراء الكبار على الطبقات والأعصار*. بيروت: دار الكتب العلمية, 1417.
- الذهبي, شمس الدين محمد بن أحمد بن عثمان. *سير أعلام النبلاء*. القاهرة: دار الحديث, 2006.
- الزبيدي, أبو بكر محمد بن الحسن. *طبقات النحويين واللغويين*. القاهرة: دار المعارف, 1954.
- سبط الخياط, أبو محمد عبد الله بن علي أحمد البغدادي. *الكفاية في القراءات الست*. بيروت: مؤسسة الضحى, 1442.